

Základní pedagogické kategorie

- pedagogické kategorie rozeznáváme tyto:

- edukace
- výchova
- vzdělávání
- edukační cíl
- edukační činitelé
- edukační prostředky
- edukační formy
- pedagogické metody
- pedagogické principy

edukace

- výchova - v širším slova smyslu (výchova + vzdělávání), nejednoznačný termín → zahrnuje v sobě jak výchovu v užším slova smyslu, tak i vzdělávání
- záměrné, cílevědomé a systematické působení na rozvoj např. jedince
- permanentní proces
- determinovaný mnoha faktory, z nichž základní jsou dědičnost, prostředí;
- historicky, sociokulturně podmíněná – determinována ideály společnosti, ekon. situací státu
- vždy konkrétní povahy – v určité společnosti, pro určitou společnost, na úrovni této společnosti
- směr od heteroedukace (výchova druhým jedincem - dětství) k autoedukaci („sebevýchově“)
- pluralita – iniciátorů, cílů, obsahů, forem, metod, prostředků aj. – integrace např. - prostřednictvím *národního kurikula* => diferenační a integrační procesy
- mnohostranně orientovaná – plný rozvoj osobnosti
 - připravit na sociální role (občan, pracovník, partner, uživatel volného času, rodič, řidič, ochránce život. prostředí, tvůrce a uživatel hodnot aj.)
 - rozvíjí fyzické i duševní, psychické kvality jedince – vědomosti, dovednosti, návyky, schopnosti, postoje, potřeby, zájmy
 - rozvoj v jednotlivých oblastech kultury (věda, filozofie, technika, umění, ekonomika, právo, politika, sport, morálka, zdraví aj.) – vždy některá složka/y převažuje, je dominantnější a další jsou doplňující
- Intencionální edukace (výchova) – přímá, bezprostřední výchovně-vzdělávací působení
- Funkcionální – nepřímá, např. prostřednictvím vhodně adaptovaného prostředí

výchova

- v užším slova smyslu
- proces směřující primárně k rozvoji jedincových postojů (obecné, specifické, hodnotící kritéria, pochopení procesu hodnocení aj.) potřeb, zájmů, chování
- výsledek: charakter, sociální chování;
- výchovné složky (tradiční pojetí → nové pojetí):
 - výchova světonázorová → náboženská, filozofická,
 - rozumová → jazyková, vědecká, ekologická;
 - pracovní → technická, ekonomická, pracovní;
 - mravní → mravní, právní, politická, multikulturní
 - estetická → kulturní, umělecká
 - tělesná → zdravotní, pohybová
 - další → dopravní aj.

vzdělávání

- proces směřující primárně k rozvoji jedincových:
 - vědomostí (představy, pojmy, názvy)
 - dovedností, návyků (motorické, intelektuální)
 - schopností (motorické, intelektuální)

Seminář k úvodu do pedagogiky a základům pedagogického myšlení

- vzdělávací výsledky (primárně, ale nejen): vzdělanost, vzdělání, kvalifikace atd.
- vzdělání - prostřednictvím vzdělávacích procesů osvojené vědomosti, dovednosti, postoje, hodnoty, normy
 - úrovně, stupně, druhy vzdělání – rozlišuje se: základní vzdělání, střední, vysokoškolské
- vzdělanost - dosažená vzdělanost populace – podíl osob v zemi s určitou úrovní vzdělání
 - sociologicky: vzdělanostní struktura obyvatelstva
 - kvalita vzdělání poskytovaného školami
- vzdělávatelnost - schopnost jedince se vzdělávat; potenciál jedince dosáhnout takové úrovně vědomostí, dovedností a návyků, která je v dané společnosti považována za vzdělání
 - ovlivněno biologickými faktory (genetická zátěž, poškození organismu, nemoc aj.), psychologicky (úroveň kognitivních schopností, motivace, autoregulace aj.), pedagogicky (kvalita edukačního působení), sociálně (kvalita sociálního prostředí, socioekonomické zázemí, dostupnost vzdělávacích příležitostí aj.)

Základní pedagogická terminologie (Š. Švec, 2002, s. 18)

stránky rozvoje jedince	druhy učení (se)	oblasti, domény edukace			
		edukační procesy	cíle a výsledky edukace	úrovně edukace	možnosti a hranice edukace
intelektový rozvoj	kognitivní učení (se)	vzdělávání	vzdělání	vzdělanost	vzdělávatelnost
citový a volní rozvoj	sociální učení (se)	vychovávání	vychování	vychovanost	vychovatelnost
senzorický a motorický rozvoj	percepčně-motorické učení (se)	„vycvičování“	„vycvičení“	„vycvičenost“	„vycvičitelnost“

edukační cíl

- starší označení: výchovný cíl, cíl výchovy
- základní ped. kategorie, ucelená představa (ideál) předpokládaných a žádoucích rysů jedince, které lze získat edukací, určuje směr edukačního působení
- z cílů vyplývají prostředky a také metody, formy, obsah atd.
- druhy cílů: individuální – sociální, obecné – specifické, materiální/informativní – formální/formativní, adaptační – anticipační, teoretické – praktické, autonomní – heteronomní

edukační činitelé

- činitelé výchovy :
 - pedagog (rodič, učitel, vychovatel, mistr odborného výcviku, ředitel školy, poradce aj.),
 - jedinec, který je ve středu výchovně-vzdělávacího procesu (dítě, žák, účastník, zaměstnanec)
 - edukační prostředky / výchovné prostředky (individuální, skupinové, hromadné aj. vyučování, působení ped. adaptovaného prostředí, masmédiá, práce, hra, umění, sport, skupina - kolektiv aj.)
- účinnost edukačního procesu závisí na všech třech aspektech:
 - u žáka jsou důležité jeho fyzické a psychické předpoklady, jeho aktivita atd.,
 - u pedagoga jeho charakterové vlastnosti, hodnotová orientace, všeobecné–odborné–pedagogicko-psychologické vzdělání, zkušenosti, návyky, dovednosti (komunikační,

Seminář k úvodu do pedagogiky a základům pedagogického myšlení

- organizátorské, rétorické), rysy osobnosti (tvořivost, optimismus, takt, spravedlivost, zaujetí, láska k dětem, zásadovost, morálnost atd.)
- u prostředků je důležitá jejich vhodnost a míra, jejich vzájemné doplňování se a podporování se

edukační prostředky

- výchovné prostředky :
 - vyučování: individuální, skupinové, hromadné aj.
 - působení pedagogicky adaptovaného prostředí
 - masmédia
 - práce
 - hra
 - umění
 - sport
 - skupina – kolektiv
- do prostředků patří (podle Blížkovského 1992):
 - edukační činitele (ve smyslu lidé, instituce, organizační formy), obsahy (obsah výuky, programy), metody a prostředky v tradičním slova smyslu, edukační prostředí (materiální, nemateriální)

edukační formy

- formy výchovy :
 - 1. školní edukace
 - školní výchova
 - vyučování – dle státního a školního kurikula,
 - mimovyučovací školní aktivity,
 - vliv školního prostředí
 - institucionální edukace, specializovaná a profesionalizovaná instituce, úloha systematizační a integrační
 - 2. mimoškolní edukace
 - mimoškolní výchova – výchova realizovaná mimo školu
 - síť společenských, kulturních organizací, masmédia
 - funkce: poradenská, agitační, edukační, aj.
 - 3. rodinná edukace
 - rodinná výchova – jednoznačnost
 - veřejné mínění, obsah rodinného života aj.
 - prostor pro vlasteneckou výchovu, estetickou, kulturní, tělesnou a sportovní, rozvoj morálních kvalit, pracovních návyků aj.
 - 4. autoedukace
 - sebevýchova – zahrnuje sebevýchovu v užším slova smyslu a sebevzdělávání

pedagogické metody

- metody empirického výzkumu, většinou kvalitně rozvinuty a exaktní
- v pedagogice hovoříme o následujících třech typech metod:
 1. metody výchovné – splnění cílů jednotlivých výchovných složek a tvorba postojů, potřeb a zájmů vzdělávané osobnosti
 2. metody vyučovací – pedagog rozvíjí vědomosti a pěstuje dovednosti a návyky žáků
 3. metody vědeckovýzkumné – slouží k obohacování pedagogiky novými poznatky
- dělení pedagogických metod:
 1. podle fáze pedagogického procesu:
 - a) motivační

- b) expoziční
 - c) fixační
 - d) diagnostické
2. podle zdroje poznání:
- a) slovní
 - b) přímé zkušenosti
3. podle postupu pedagogické práce:
- a) srovnávací
 - b) analytické a syntetické
 - c) induktivní a deduktivní
 - d) genetické a dogmatické

pedagogické principy

- jeden z nejvýznamnějších atributů systému výchovy
- těsně souvisí s výchovnými cíly i s procesem plnění těchto cílů
- možné pojetí - pedagogický princip = pedagogická zásada (zásada se stává principem až po jejím opětovném prověření praxí)
- základní rozdělení pedagogických principů:
 - princip cílevědomosti
 - princip soustavnosti
 - princip aktivity
 - princip názornosti
 - princip uvědomělosti
 - princip trvalosti
 - princip přiměřenosti
 - princip emocionálnosti
 - princip všestrannosti

Literatura : Jůva, V. sen. a jun. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1999.

Jůva, V. et al. Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium). Brno: Paido, 2001.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997.

Průcha, J. Přehled pedagogiky. Praha: Portál, 2000.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2001.

Stojan, M. Základní pedagogické kategorie. Brno: Masarykova univerzita, 1999.

Švec, Š. et Al. Jazyk vied o výchove. Bratislava : Filosofická fakulta UK, 2002.